

РЕГИОНАЛНИ СТРУКТУРНИ РАЗЛИЧИЯ В ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА ДОМАКИНСТВОТА В БЪЛГАРИЯ

Димитър Дамянов¹
e-mail: ddamyanov@unwe.bg

Резюме

Регионалните различия са сред активно дискутираните теми в икономическата литература в България. В настоящата статия се обръща внимание на по-малко изследвано тяхно проявление – структурните различия в потреблението на домакинствата в шестте региона за планиране в страната. Извършен е сравнителен анализ на разпределението на разходите на домакинствата по групи стоки и услуги и е използван подходът на сигма-конвергенцията, за да бъде установено съществуването на конвергентен (съотв. дивергентен) процес между тях. Резултатите показват сравнително малки разлики между регионите, които обаче нарастват през разглеждания период и могат да се свържат с различията в доходите и демографските характеристики в тях.

Ключови думи: потребление, структура на потреблението, демографска структура, регионална конвергенция

JEL: E21, J11, R22

Увод

Регионалните различия в България често са обект на разнообразни икономически изследвания, анализи на неправителствени организации, както и на политически коментари. Националната стратегия за регионално развитие 2012 – 2022 (МРРБ, 2012) например визира някои съществени дисбаланси между регионите по отношение на създадения брутен вътрешен продукт, извършените разходи за НИРД, входящите преки чуждестранни инвестиции, равнището на образованието и др. Въпреки някои положителни оценки в Окончателния доклад за изпълнението на Стратегията (публикуван за обществено обсъждане, 2024 г.), представените в него данни показват запазване на дистанциите по голяма част от критериите (Стратегма ООД, 2024).

Преобладаващата част от съществуващите изследвания са концентрирани върху различията в общото икономическо представяне на регионите, измерени чрез показатели като брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност, равнище на работните заплати и др. Съществуват и такива, които

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Икономика“, УНСС, ORCID: 0009-0004-4320-6452

отделят внимание и на факторната обусловеност на тези различия като анализират дистанцията между тях в образованието, здравеопазването, нивата на инвестициите, иновациите и т.н. Като цяло обаче липсват публикации, разглеждащи различията по отношение на потреблението на домакинствата и по-конкретно – в неговата структура. Потреблението представлява завършващият етап от възпроизводствения процес и важен измерител на благосъстоянието на домакинствата. Неговото изследване, вкл. на регионално равнище, е в основата на формирането и провеждането на ефективни икономически и социални политики, поради ключовата му роля в националното стопанство.

В този смисъл анализът на регионалните особености на структурата на потреблението дава възможност да бъде характеризирано отражението на посочените по-горе дисбаланси върху търсенето на крайни стоки и услуги от страна на основните потребители в икономиката. Настоящата статия има за цел да оцени състоянието и тенденциите в различията между икономическите региони в България по отношение на структурата на потреблението на домакинствата в тях, както и да установи съществуването на процес на регионална конвергенция (съотв. дивергенция) по отношение на тази структура през периода 2008 – 2023 г. Обект на изследване е потреблението на домакинствата в България, а предмет са особеностите в неговата структура по групи стоки на равнище икономически региони за планиране. Поради твърде силната детерминираност на различията в общото равнище на потреблението по региони от разликите в доходите на домакинствата в тях, техният анализ не попада във фокуса на изследването, а има само допълващ характер.

Преглед на литературата

Потреблението на домакинствата формира преобладаващата част от търсенето във всички икономики в ЕС, в т.ч. и в българската, което го прави естествена междинна цел на политиките, които се стремят да постигнат дадени промени в общото равнище на БВП в краткосрочен период. За разглеждания период то има среден дял от 60,9% от общия обем на разходите за крайно използване в България, като заедно с други негови особености това го поставя във фокуса на множество научни изследвания с теоретичен и емпиричен характер.² Несторов (2002) изследва именно ролята на потреблението за растежа на икономиката, като достига до извод за ниския му потенциал за стимулиране на увеличаването на производството. Чукалев (2007) и Vasilev (2015) от своя страна очертават някои специфични харак-

² Изчислено от автора по данни на НСИ (2024).

теристики на поведението на домакинствата в България, които обуславят силната му зависимост от равнището на техните доходи. Някои скорошни изследвания акцентират върху структурата на потреблението по групи стоки и подчертават както ролята на равнището на доходите и цените (Реуков, 2021), така и значението на лихвените проценти и демографските процеси (Дамянов, 2024).

Едно от предизвикателствата пред ефективността на споменатите политики е свързано с различията между отделните домакинства по отношение на равнището на тяхното потребление, неговата структура и промените в нея. Домакинствата с различно равнище на потреблението реагират по различен начин на промените в политиките, а това може да затрудни постигането на желаните резултати в съответните направления. Това твърдение може да бъде отнесено и към различията между домакинствата на регионално ниво в рамките на дадена страна. От своя страна, регионалните различия в България също са обект на множество анализи, като научните публикации в областта обхващат широк спектър от теми и използват разнообразни методологични подходи. Peshev (2022) установява процес на доближаване на българските региони до средните европейски стойности по отношение на равнището на БВП на човек (в ППС) и на структурата на добавената стойност (също Peshev & Pirimova, 2020). В изследване, концентрирано само върху българската икономика, Славева, Петков, Касабова & Ганева (2021) оценяват множество аспекти на неравенствата между северните и южните региони в страната и обобщават, че е налице трайно изоставане на северните спрямо южните по почти всички показатели. Според Тотев (2011) дисбалансите между регионите в България са най-големи в сравнение с всички останали държави в ЕС.

Raycheva (2020) насочва вниманието към домакинствата и разглежда динамиката на неравенството в техните доходи в рамките на българските региони (NUTS3) и достига до изводи за наличие на процес на конвергенция между тях за периода 2008 – 2019 г. Този резултат е позитивен от гл.т. на намаляването на разликите в нивата на неравенство, но не предполага непременно сближаване и по отношение на нивата на доходите, а от там и на общия размер и структурата на потреблението. Пешев (2024) обвързва динамиката на индивидуалното богатство в страната с равнището на БВП на човек, което предполага то също да е неравномерно разпределено между регионите по подобие на разпределението на доходите. Тези два фактора стоят в основата на различията в структурата на разходите на домакинствата, наред с лихвените проценти, възрастовата структура на населението и др. (Дамянов, 2024). Някои автори, като например Ozturk, Cavusgil & Ozturk (2021), обръщат внимание и на технологичния прогрес, глобализационните процеси и етническите

различия като детерминанти, но тяхното влияние на регионално равнище в рамките на една държава може да се очаква да бъде минимално.

В областта на потреблението на домакинствата изследвания на регионално равнище в България почти липсват. Едно такова, което частично попада в тази категория, е на Анастасова-Чопева (2015), като в него е представен анализ на равнището и структурата на потреблението на селските домакинства в страната. Авторът откроява някои различия спрямо градските домакинства и прави прогноза за относително запазване на разпределението на разходите по групи стоки за период от 5 години напред. Като цяло обаче публикации относно структурата на потреблението на домакинствата на регионално равнище липсват.

Методология и данни

За целите на настоящата статия общият обем на потреблението на домакинствата от шестте региона за планиране в България (Северозападен – СЗ, Северен централен – СЦ, Североизточен – СИ, Югозападен – ЮЗ, Южен централен – ЮЦ и Югоизточен – ЮИ) е дезагрегиран в десет групи стоки и услуги, следвайки стандартната групировка на НСИ.³ Самото потребление се идентифицира чрез потребителския паричен разход на едно домакинство и не включва разходите за данъци, социални осигуровки, трансфери към други домакинства, както и другите разходи. Периодът на анализа е от 2008 до 2023 г. и е ограничен от отсъствието на информация на желаното равнище (NUTS2) за предходни години, но е достатъчно продължителен, за да се открият съществените тенденции в динамиката на избраните показатели. Източник на всички данни е НСИ. Където е необходимо, показателите са трансформирани в постоянни цени от 2015 г. с помощта на общия индекс на потребителските цени.

Анализът е проведен както на основата на динамиката на относителните дялове на отделните групи стоки и услуги в общото потребление, така и с помощта на методологията на сигма-конвергенцията. Чрез нея може да бъде направена оценка на процеса на увеличаване или намаляване на сходството в структурата на потреблението на домакинствата в отделните региони (съответно регионална структурна конвергенция или дивергенция). Този подход намира широко приложение в българската литература и е използван от Stattev & Raleva (2006), Raleva & Damyanov (2019) и Величков (2020) в кон-

³ Групите са както следва: **01** – Храна и безалкохолни напитки; **02** – Алкохолни напитки и тютюневи изделия; **03** – Облекло и обувки; **04** – Жилища, вода, електроенергия и горива; **05** – Жилищно обзавеждане и поддържане на дома; **06** – Здравеопазване; **07** – Транспорт; **08** – Съобщения; **09** – Свободно време, културен отдих и образование; **10** – Разнообразни стоки и услуги. За удобство в по-нататъшното изложение те ще бъдат представяни и само чрез въведените цифрови означения.

текста на конвергенцията на структурите на БВП на българската икономика към ЕС и еврозоната, както и от Stefanova (2020) при определяне на сходството между тях в разпределението на заетостта по икономически сектори.

Съществуващото разнообразие от конкретни методи и измерители на структурната конвергенция и особеностите на тяхното приложение в зависимост от характера на данните и поставените цели са детайлно анализирани от Ралева (2020), поради което тук те няма да бъдат допълнително разглеждани. От наличните измерители за целите на настоящото изследване са използвани индексът на дивергенция Div и интегралният коефициент на структурни различия K_D (Гатев, 2007; Тошева, 2012). Първият от тях се изчислява за всеки регион за планиране по формулата:

$$Div_n = - \sum \frac{(S_{xn} - S_{xNAT})^2}{S_{xNAT}} \quad (1)$$

където с n е означен съответният регион, а с x – съответната група стоки и услуги. С S_{xn} е означен относителният дял на група x в общите потребителски разходи на домакинствата в регион n . Референтната база за изчисляване на индекса е средният дял на съответната група стоки и услуги в общите потребителски разходи за икономиката като цяло S_{xNAT} . Изчислен по този начин индексът на дивергенция приема само отрицателни стойности или нула, като нулева стойност означава пълно съответствие между структурите на потребителските разходи в съответния регион и средната за страната, а по-далечните от нула стойности показват по-големи разлики в структурите. Използването в този индекс на квадратите на разликите между дяловете на съответните структурни компоненти в дадения регион и общо за страната елиминира значението на посоката на отклонението за неговата стойност и го прави по-чувствителен в сравнение с други показатели, които не притежават тази особеност. Последното обаче може да се разглежда и като недостатък, тъй като прави стойността му силно зависима от различията при компонентите с малък дял в референтната съвкупност.

Потенциалният негативен ефект на тази особеност върху изводите от анализа може да бъде контролиран чрез използване и на интегралния коефициент на структурни различия, получен за всеки регион по следната формула:

$$Div_n = - \sum \frac{(S_{xn} - S_{xNAT})^2}{S_{xNAT}} \quad (2)$$

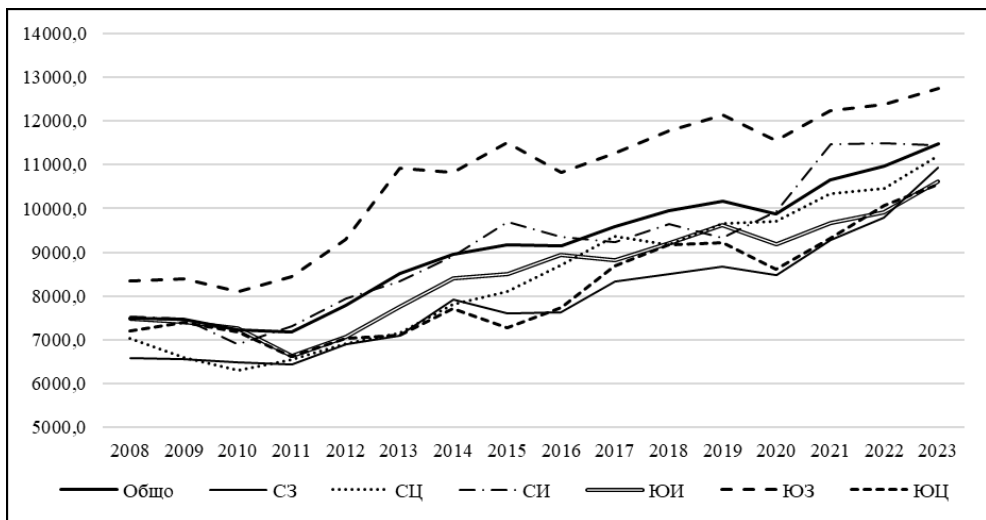
в която означенията съвпадат с използваните във формулата за индекса на дивергенция. Индексът приема стойности между 0 и 1, като по-ниска стойност показва по-голямо структурно сходство, а по-висока – по-големи различия.

В анализа двата показателя се използват като допълващи се, като резултатите за всеки се контролират от другия, без да се правят директни сравнения

между тях, поради особеностите на изчисляването им. На интерпретация се подлагат тенденциите в изменението им и относителните нива на различията между регионите според тях.

Динамика на структурата на потреблението по региони

Общото равнище на потребителските разходи на домакинствата в шестте региона нараства през разглеждания период, като Югозападният регион неизменно се характеризира с най-високо потребление (фигура 1). От своя страна Северозападният регион е с най-ниско потребление през повечето години и едва през последната година се наблюдава по-бързото му нарастване. Вследствие от това се достига най-малкото отрицателно отклонение от средната стойност за страната за целия период и стойността му надвишава тази за Югоизточния и Южния централен регион. Различията между регионите по отношение на общия обем на потреблението, измерени чрез коефициента на вариация, нарастват през първата половина от периода, като стойността му се повишава от 0,080 през 2008 г. до 0,184 през 2013 г. и 0,179 през 2015 г. През втората половина тенденцията е към намаляване на дистанцията между тях и коефициентът намалява до 0,072 през 2023 г., което е най-ниската стойност за целия времеви интервал. Посоченото предполага известно намаляване и на разликите в неговата структура по региони, като се има предвид връзката ѝ с общото равнище на потреблението и равнището на доходите, показана в Дамянов (2024).

Източник: Собствени изчисления по данни на НСИ

Фигура 1: Потребителски разходи на домакинствата в България, общо и по региони, 2008 – 2023 г. (пост. цени от 2015 г.)

Първоначалните структури на потреблението в регионите показват някои сходства, както и отделни своеобразия (таблица 1). Във всички региони относителният дял на разходите за храни и безалкохолни напитки (01) доминира над останалите, като варира около 41-42%. На този фон се откроява ниският дял на тези разходи в Северния централен регион от 38,1%, което е с 3 пр.п. по-ниско от средното за страната. Втората по големина група разходи е тази за жилище, вода, електроенергия и горива (04) с обичаен дял около 16-17%. При тях се откроява Югозападният регион, в който те заемат 15,7% от общите потребителски разходи на домакинствата, или с около 1 пр.п. по-малко от преобладаващите стойности в останалите региони. Това отклонение може да бъде обяснено с по-високото равнище на доходите в този регион и съответно по-високото общо потребление, показано по-горе.

Останалите групи разходи са със значително по-ниски относителни дялове, поради което и отклоненията от средните стойности са по-малки. Между тях все пак следва да бъдат отбелязани високият дял от 10,9% на разходите за транспорт на домакинствата от Северен централен регион спрямо средна стойност за страната от 8,5%, както и ниският дял на същата група в Североизточния регион – 6,7%. По подобие на разходите за жилище, тези за обзавеждане и поддържане на дома са най-ниски в Югозападен регион с относителен дял от 3,9%, а единствено в Северен централен регион те превишават 5%. Сходна е ситуацията и при разходите за разнообразни стоки и услуги, които заемат 3,9% от общото потребление на домакинствата в Североизпаден регион, при среден дял за страната от 4,5%.

Таблица 1: Относителни дялове на групите стоки и услуги в общите потребителски разходи на домакинствата по региони, 2008 г. (%)

	Общо за страната	СЗ	СЦ	СИ	ЮЗ	ЮЦ	ЮИ
01	41,1	41,3	38,1	41,7	41,5	42,0	41,1
02	5,2	5,5	5,4	5,3	5,0	4,8	5,6
03	4,2	4,0	3,8	3,8	4,4	4,5	4,1
04	16,4	17,5	16,7	17,5	15,7	16,0	16,4
05	4,5	4,3	5,2	4,6	3,9	4,9	4,8
06	5,8	5,5	5,5	6,4	5,9	5,7	5,4
07	8,5	8,2	10,9	6,7	8,7	8,5	7,8
08	5,4	5,7	5,0	5,5	5,5	4,8	5,8
09	4,5	4,1	4,1	4,3	5,0	4,4	4,2
10	4,5	3,9	5,3	4,0	4,4	4,4	4,8

Източник: Собствени изчисления по данни на НСИ

Като цяло първоначалните относителни дялове на групите разходи за стоки и услуги показват относително висока степен на сходство по региони с някои отделни по-големи отклонения от средните стойности. В Северния централен регион изглежда се наблюдават най-съществени специфики, които засягат част от големите потребителски разходи, докато Югозападният регион се откроява със сравнително нисък дял на разходите, свързани с жилището и неговото поддържане.

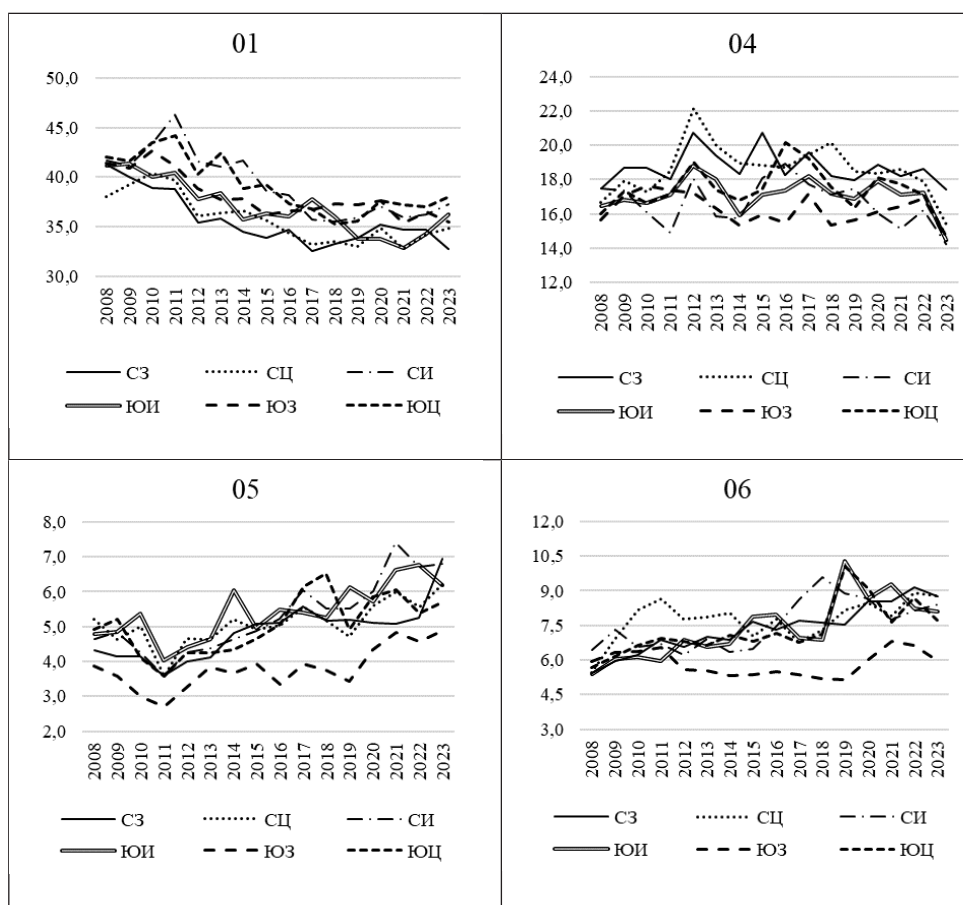
Наблюдаваните по време на разглеждания период промени в структурите на разходите в регионите са разнообразни и предизвикват намаляване на различията между тях по някои групи и увеличаването им по други. За всички региони е характерна тенденцията към намаляване на относителния дял на разходите за храни и безалкохолни напитки (01), като тя е концентрирана почти изцяло в първата половина на периода (фигура 2). Като резултат средната стойност на техния дял намалява до 35,1% през 2021 г. преди да се повиши леко до 35,9% през 2023 г. Най-съществено е намалението в Северозападния регион – с 8,6 пр.п., а най-малката промяна е в Северен централен регион – с 3,3 пр.п. Различната скорост на свиване на дяловете довежда до известно увеличаване на дистанциите между регионите, но след втората година те се задържат в относително стабилни граници. Освен това, през повечето години делът на тези разходи остава най-нисък в Северозападния регион, което е необичайно като се има предвид равнището на общото потребление в него и характерната отрицателна зависимост между двете променливи.⁴

При другите големи компоненти на разходите на домакинствата – за жилище, вода и енергия (04) и за обзавеждане и поддържане на дома (05) – също се наблюдава нарастване на дистанцията между регионите след първите 4-5 години. Средният относителен дял на първата от двете групи като цяло е стабилен, като само в годините между 2008 и 2012 г. е налице известно повишение във всички региони, последвано от връщане близо до първоначалните стойности. Подредбата на регионите също е относително стабилна и в Северозападния и Северния централен регион делът е устойчиво най-висок, а Югозападният най-често има най-нисък дял.

Във всички региони се наблюдава устойчива тенденция към повишаване на теглото на разходите за поддържане на дома (05), като неговата средна стойност достига 5,8% през 2023 г. (спрямо 4,5% през 2008 г.) на фона на положителната тенденция при равнището на доходите, което следва обичайната зависимост между двете променливи, отразена в литературата. Разликите между регионите са сравнително малки и само Югозападният се отличава с подчертано по-ниски стойности. Делът на тази група разходи в

⁴ Виж например Anker (2011).

Югоизточния регион най-често превишава останалите, но без да се откроява значително. Повишението на относителния дял на тази група разходи в рамките на периода е най-голямо в Северозападния регион – с 2,8 пр.п., но то се дължи преди всичко на големия еднократен ръст през последната година.

Източник: Собствени изчисления по данни на НСИ

Фигура 2: Относителни дялове на групите разходи (01-06) в общото потребление на домакинствата в България по региони, 2008 – 2023 г. (%)⁵

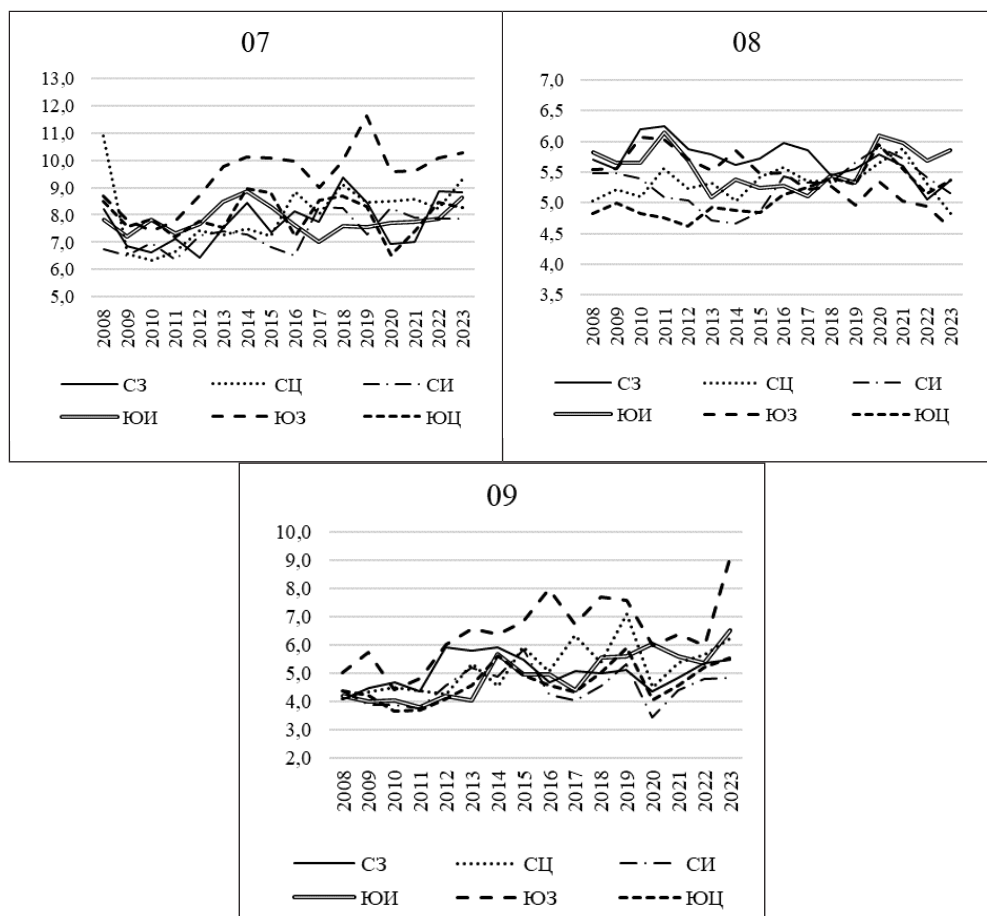
Общо повишение на относителния дял е налице и при разходите за здравеопазване (06), като то обхваща почти всички региони, с изключение на Югозападния, при който се наблюдават колебания около първона-

⁵ Поради сходствата между част от групите потребителски разходи, в изложението са коментирани и графично представени само по-важните от тях.

чалната стойност. Това е причината за отдалечаването му от останалите региони, които от своя страна се характеризират с много сходни тегла на тези разходи, въпреки някои краткосрочни колебания. В абсолютно изражение ръстът на средния дял на тази група за страната е дори по-голям от предходната и се равнява на 1,7 пр.п.

Динамиката на разходите за транспорт (07) и за свободно време (09) показва някои сходства с тази на разходите за здравеопазване (фигура 3). От една страна, при двете групи е налице умерена тенденция към повишаване на техния относителен дял, която също е характерно следствие от прираста на доходите и намира израз в увеличаване на средните нива с около 1-1,5 пр.п. Освен това, разликите между пет от регионите по отношение на дяловете на двете групи отново са сравнително малки и само Югозападният регион се отличава със съществено различни тегла. За разлика от предходната група разходи обаче, тук той се характеризира със съществено по-високи дялове, като разликата плавно нараства в рамките на периода и през втората му половина често надхвърля 1 пр.п. до най-близкия от останалите и за двете групи. При разходите за свободно време се наблюдава и умерено нарастване на дистанциите между останалите региони, но те остават в граници, които са сравними с предходните групи. От своя страна, посоченият по-горе много висок дял на разходите за транспорт в потреблението на домакинствата от Северозападния регион през 2008 г. изглежда е еднократно явление, тъй като през следващите години техните дялове са сравними с тези на останалите региони.

Най-голямо разнообразие на тенденциите в различните региони се наблюдава при разходите за съобщения. В Северозападния и Югозападния регион като цяло е налице свиване на този компонент на потреблението, като в края на периода той има с около 0,5-1 пр.п. по-малък относителен дял. Противоположно е развитието в Южния централен регион, където тези разходи увеличават теглото си с около 0,5 пр.п. и достигат 5,4%, както и до известна степен в Северния централен, в който устойчивото нарастване до 2021 г. е напълно неутрализирано през последните две години. В останалите два региона колебанията са без ясно очертана посока и крайните стойности на относителните дялове в тях са близки до първоначалните. Въпреки тези разнообразни тенденции, разликите между регионите остават сравнително малки, а средният дял на разходите за съобщения в страната отбелязва минимално намаление. Забелязва се и краткотрайното общо повишение на тяхното тегло през 2020 г., предизвикано от специфичните условия през тази година, определени от пандемията от Ковид-19.

Източник: Собствени изчисления по данни на НСИ

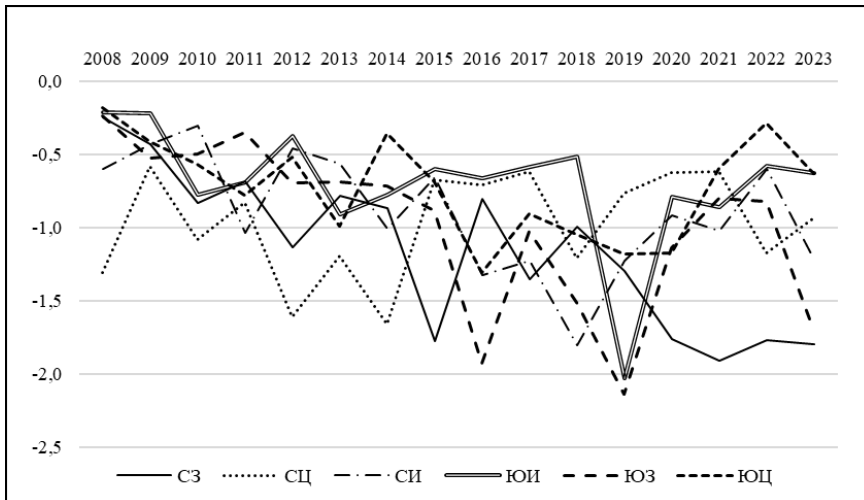
Фигура 3: Относителни дялове на групите разходи (07-09) в общото потребление на домакинствата в България по региони, 2008 – 2023 г. (%)

Като цяло в рамките на периода се наблюдава леко увеличаване на разликите между регионите по отношение на относителните дялове на отделните групи разходи на домакинствата в тях, като то е концентрирано предимно през първата му половина. Това важи най-вече за разходите за храни и безалкохолни напитки, за здравеопазване и за свободно време. При други групи (напр. за жилище) след първоначалното увеличаване на дистанциите се наблюдава тяхното връщане близо до първоначалните. От своя страна, Югозападният регион показва най-съществени различия спрямо останалите, като по няколко групи разходи те дори се увеличават.

За количествена оценка на специфичните регионални особености на потреблението и на тяхната динамика през периода са използвани посочените показатели – индекс на дивергенция *Div* и интегрален коефициент на струк-

турни различия K_D , които позволяват и лесно сравняване на потребителските структури. Изчисляването им спрямо средното разпределение на потреблението за страната предполага получаване на сравнително ниски стойности на показателите, като това не променя познавателната им стойност.

Получените стойности на индекса Div показват известно увеличаване на различията в структурите на домакинското потребление между регионите до около средата на периода, последвано от тяхното стабилизиране и леко намаляване в неговия край (фигура 4). В първите две години повечето региони с изключение на Северния централен имат стойности на индекса между -0,2 и -0,5, което показва много висока степен на сходство както помежду им, така и със средното разпределение на потребителските разходи за страната. През следващите 3-4 години тенденцията е към плавно увеличаване на Div , което е показател за нарастване на структурните различия между тях. Между 2008 и 2014 г. Северният централен регион се откроява като най-отдалечен от останалите по отношение на разпределението на потребителските разходи, след което до известна степен се доближава до средните стойности за страната и дори често е сред най-близките до тях.

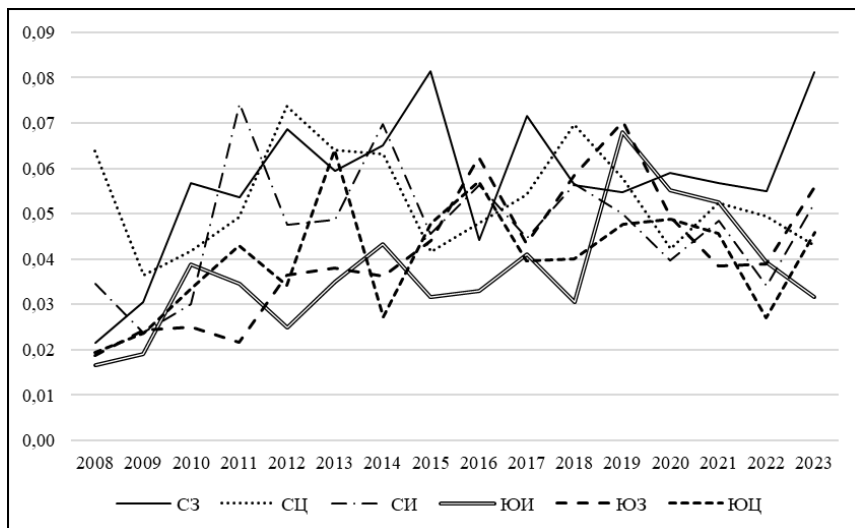
Източник: Собствени изчисления по данни на НСИ

Фигура 4: Индекс на дивергенция по региони, 2008 – 2023 г.

Най-същественият различия между регионите се наблюдават от 2015 г. до 2019 г., като в същото време преобладава и висока променливост на стойностите на индекса по региони. Това съвпада с честите размествания и в подредбата на регионите по общо равнище на потреблението през този период (виж фигура 1). В следващите години разликите в структурите отново

намаляват и предимно Северозападният регион остава отдалечен от другите. За него е характерен продължителен и устойчив процес на увеличаване на разликата спрямо средното разпределение на потребителските разходи, въпреки че общото равнище на потреблението в него е близко до останалите региони. Малко по-умерено нарастване на разликата се наблюдава при Североизточния и Югозападния регион.

Получените стойности на интегралния коефициент на структурни различия K_D в много висока степен потвърждават резултатите, получени при използване на индекса на дивергенция (фигура 5). През периода коефициентът не надвишава 0,1 в нито един от регионите, което с оглед на нормирания характер на показателя е индикация за висока степен на сходство на структурите на домакинското потребление в тях. Потвърждава се и тенденцията към известно нарастване на различията, като за четири от регионите най-ниските стойности на K_D са регистрирани през първата година, а за един – през втората. Процесът на дивергенция е най-интензивен през първите няколко години, а от около 2013 г. до 2018 г. преобладават колебанията около вече достигнатите стойности. След 2019 г. се наблюдава известно свиване на разликите и по-тясно групиране на регионите по стойности на коефициента. Според този показател Северният централен регион по-рядко е най-отдалечен от обобщената структура на потреблението за страната, отколкото според индекса на дивергенция, но като цяло остава с едно от най-високите средни отклонения наред със Северозападния, а Югоизточният преобладаващо е най-близко до нея.

Източник: Собствени изчисления по данни на НСИ

Фигура 5: Интегрален коефициент на структурни различия по региони, 2008 – 2023 г.

Описаните тенденции при индекса на дивергенция и интегралния коефициент на структурни различия показват известно сходство с посочените по-горе особености на динамиката на общия обем на потреблението (виж също фигура 1). Наблюдаваното в стойностите на двата показателя увеличаване на разликите между регионите през първата половина на периода съвпада с нарастването и на дистанциите между тях по отношение на общия обем на потреблението. Последвалото стабилизиране и леко свиване на структурните различия във втората част от времевия интервал също се случва паралелно с намаляването на вариацията в общото потребление. Това може да се определи като косвена индикация за отражението на доходните различия върху структурата на потребителските разходи и подчертава важността на регионалните особености за формирането на търсенето в икономиката.

Заклучение

Структурата на потреблението на домакинствата по групи стоки и услуги оказва влияние върху резултатите от провежданите икономически политики на национално и регионално равнище. От друга страна, намаляването на различията между отделните териториални единици в дадена страна или наднационална структура обикновено е сред основните цели на регионалните политики, поради което особеностите на разпределението на разходите от страна на потребителите представлява съществен изследователски интерес. В същото време това разпределение зависи от редица фактори, сред които са равнището на разполагаемия доход, лихвените проценти, демографските особености и т.н.

Шестте региона за планиране в България имат множество специфични особености, сред които като най-съществена по отношение на структурата на потреблението може да се определи равнището на доходите. Различията в него определят във висока степен разпределението на разходите на домакинствата между необходими стоки и услуги като храни, облекло, жилище и сходните им и такива за свободно време, комуникация, здравеопазване и т.н. Въпреки това, установените разлики в разходните структури между регионите са сравнително ограничени, а тенденциите в динамиката на относителните дялове на групите разходи са сходни. По-съществено се откроява Югозападният регион, в който дяловете на няколко групи са далеч от останалите региони и са налице развития, които също отчетливо се различават спрямо тях. Това може да се отдаде както на по-високите доходи в този регион, така и на специфичната демографска структура с по-висок дял на младото и икономически активно население. На междурегионално равнище все пак се наблюдава известно увеличаване на различията в структурите на разходите на домакинствата по групи стоки и услуги, което е неблагоприятно, тъй като изразява нарастване на неравенството в потреблението, както и от гл. т. на ефективността на икономическите политики.

Използвана литература

- Анастасова-Чопева, М. (2015). Оценка и прогноза на потребителското поведение на селските домакинства до 2020 г., Икономика и управление на селското стопанство, 60(1), с. 39-49. (Anastasova-Chopeva, M., 2015, Otsenka i prognoza na potrebitelskoto povedenie na selskite domakinstva do 2020 g., Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo, 60(1), s. 39-49).
- Величков, Н. (2020). Конвергенция в разходните компоненти на БВП на България към еврозоната, Бизнес посоки, 28(1), с. 54-65. (Velichkov, N., 2020, Konvergentsia v razhodnite komponenti na BVP na Bulgaria kam evrozonata, Biznes posoki, 28(1), s. 54-65).
- Гатев, К. (2007). Методи за анализ на структури и структурни ефекти, София: УИ Стопанство. (Gatev, K., 2007, Metodi za analiz na strukturi i strukturni efekti, Sofia: UI Stopanstvo).
- Дамянов, Д. (2024). Потребление на домакинствата в България: структурни особености, динамика и факторна обусловеност, София: ИК – УНСС. (Damyanov, D., 2024, Potreblenie na domakinstvata v Bulgaria: strukturni osobenosti, dinamika i faktorna обусловеност, Sofia: IK – UNSS).
- МРРБ. (2012). Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012 – 2022 г., София: Министерство на регионалното развитие и благоустройството. (MRRB, 2012, Natsionalna strategia za regionalno razvitie na Republika Bulgaria za perioda 2012 – 2022 g., Sofia: Ministerstvo na regionalното развитие i blagoustroystvoto).
- Несторов, Л. (2002). Крайното домакинско потребление като фактор за икономически растеж в България, Икономически изследвания, 11(2), с. 116-140. (Nestorov, L., 2002, Kraynoto domakinsko potreblenie като фактор за икономически растеж в България, Ikonomicheski izsledvania, 11(2), s. 116-140).
- Пешев, П. (2024). Оценяване на нетното богатство в България с данни от изследването Global Wealth Databook на Shorrocks et al., Научни трудове на УНСС, 2024(2), с. 53-64. (Peshev, P., 2024, Otsenyavane на нетното богатство в България с данни от изследването Global Wealth Databook на Shorrocks et al., Nauchni trudove на UNSS, 2024(2), s. 53-64).
- Ралева, С. (2020). Методологични подходи за измерване на структурната конвергенция, Научни трудове, 2020(5), с. 157-170. (Raleva, S., 2020, Metodologichni podhodi за izmervane на структурната konvergentsia, Nauchni trudove, 2020(5), s. 157-170).
- Стратегма ООД. (2024). Проект на окончателен доклад за изпълнението на Националната стратегия за регионално развитие за периода 2012 – 2022 г., София: МС Портал за обществени консултации, МРРБ, (Strategma OOD, 2024, Proekt на okonchatelen doklad за izpalnenieto на Natsionalnata

- strategia za regionalno razvitie za perioda 2012 – 2022 g., Sofia: MS Portal za obshtestveni konsultatsii, MRRB), available at: www.strategy.bg (accessed 10.07.2024)
- Славева, К., Петков, П., Касабова, С., & Ганева, В. (2021). Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България, *Алманах научни изследвания*, 29(1), с. 240-273. (Slaveva, K., Petkov, P., Kasabova, S., & Ganeva, V., 2021, *Statisticheski izmerenia na regionalnite razlichia i neravenstva mezhdu Severna i Yuzhna Bulgaria*, *Almanah nauchni izsledvania*, 29(1), s. 240-273).
- Тотев, С. (2011). Регионални различия и регионална политика в България, *Икономически изследвания*, 20(3), с. 33-52. (Totev, S., 2011, *Regionalni razlichia i regionalna politika v Bulgaria*, *Ikonomicheski izsledvania*, 20(3), s. 33-52).
- Тошева, Е. (2012). Статистическо изследване на преките чуждестранни инвестиции в България за периода 1999 – 2011 г., София: Стопанство. (Tosheva, E., 2012, *Statisticheskoto izsledvane na prekite chuzhdestranni investitsii v Bulgaria za perioda 1999 – 2011 g.*, Sofia: Stopanstvo).
- Чукалев, Г. (2007). Потребление, доход и богатство на домакинствата, *Икономически изследвания на АИАП 1/2007*. (Chukalev, G., 2007, *Potreblenie, dohod i bogatstvo na domakinstvata*, *Ikonomicheski izsledvania na AIAP 1/2007*).
- Anker, R. (2011). Engel's Law Around the World 150 Years Later, Political Economy Research Institute at University of Massachusetts Amherst Working Paper No. 247.
- Ozturk, A., Cavusgil, T., & Ozturk, C. (2021). Consumption Convergence Across Countries: Measurement, Antecedents, and Consequences, *Journal of International Business Studies*, 52(1), pp. 105-120.
- Peshev, P. (2022). Bulgarian NUTS2 Regions' Beta- and Sigma- Convergence Towards the Eurozone. *Economic Alternatives*, 28(1), pp. 17-34.
- Peshev, P., & Pirimova, V. (2020). Beta and Sigma – Convergence of Productivity of NUTS2 Regions in the (EU) Member States from the CEE Region, *Economic Alternatives*, 26(1), pp. 79-90.
- Peykov, N. (2021). Structural Changes of Household Expenditures in Bulgaria – Engel's Law and Baumol's „Cost Disease“, *Economic Studies*, 30(3), pp. 134-155.
- Raleva, S., & Damyanov, D. (2019). GDP Production Structure Convergence of Selected CEE Countries with the Eurozone, *Sustainable Development Goals 2030: Challenges for South and Eastern European Countries and the Black Sea Region*, pp. 29-41.

- Raycheva, I. (2020). Regional Convergence in Income Inequality Since the EU Integration of Bulgaria, UNWE Yearbook, 2020(2), pp. 121-132.
- Stattev, S., & Raleva, S. (2006). Bulgarian GDP Structures – Convergence with the EU, South-Eastern Europe Journal of Economics, 4(2), pp. 193-207.
- Stefanova, K. (2020). Structural Convergence of the CEE Countries with the Euro Area: Evidence from the Distribution of Employment between the Economic Sectors, Yearbook of UNWE, 2020(1), pp. 49-63.
- Vasilev, A. (2015). Modeling Real Private Consumption Expenditure in Bulgaria after the Currency Board Implementation (1997 – 2005), Zagreb International Review of Economics & Business, 18(1), pp. 81-89.

REGIONAL STRUCTURAL DIFFERENCES IN HOUSEHOLD CONSUMPTION IN BULGARIA

Assist. Prof. Dimitar Damyanov, PhD
Department of Economics
University of National and World Economy
e-mail: ddamyanov@unwe.bg

Abstract

Regional differences are among the frequently discussed issues in Bulgarian economic literature. In this paper we focus on a less common topic in that area – structural differences in household consumption among the six NUTS2 regions of Bulgaria. Comparisons are made between them based on their consumption structures, and a sigma-convergence approach is applied to find out whether a convergence (or divergence) process is taking place. Results show relatively small but increasing differences between regions which can be attributed to differences in income levels and demographic characteristics.

Keywords: consumption, consumption structure, age distribution, regional convergence

JEL: E21, J11, R22